

MOLNÁR TAMÁS

A védett fajokra elkövetett természetkárosítások hazai vonatkozásai

ABSTRACT

The decline in biodiversity is now indisputable, just as the range of human activities impacting individual species continues to grow more complex. In this study, I explore human interactions with wild, protected species, with a dual focus on domestic legal practice and international scholarly literature. First, I provide a theoretical overview and key characteristics of commercial activities involving wild specimens. I then analyse domestic law enforcement practices by examining the case files of criminal proceedings concluded with final judgments in Csongrád-Csanád County between 2009 and 2018. Finally, I present a case study of a wildlife trade operation which seems to exhibit characteristics of international organisation. I will conclude with a summary of the key insights gained during the research.

Keywords: CITES ■ nature conversation ■ trade in protected species
■ environmental crime

I. BEVEZETÉS

Évente 5.000–20.000 faj tűnik el az élőhelyek pusztítása, valamint a nem fenntartható kizsákmányolás következtében. A IUCN vörös listája mára mintegy 26.500, kihalással fenyegetett fajt véd.^[1] A veszélyeztetett fajok jogi eszközökkel megvalósuló védelme a biodiverzitás megőrzésének egyik eszköze lett. A kereskedelemmel kapcsolatos magatartások visszaszorítását egyre inkább természetvédelmi prioritásként kezelik mind globális, mind nemzetközi szinten, amely miatt az érintett személyekre megváltoztatandó objektumként tekintenek.^[2] A vadon élő populációk védelmét a nemzetközi jogban elsősorban a CITES kívánja megvalósítani, amelynek kereskedelmi adatbázisa szerint – eredetüktől

[1] Sziebig, 2019, 7.

[2] Naito – Zhao – Naidoo – Chan, 2023.

függetlenül – évente több mint 1.300 faj 2,2 millió élő egyede kerül kereskedelmi forgalomba, 189 ország piacán. Az internethasználat általánossá válásával napjainkra az értékesítési csatornák kiszélesedtek. A kereskedelem volumenét tekintve fontos rögzíteni, hogy a vadon élő állatok kereskedelmének 95-99%-a legális, ami összességében sokkal nagyobb közegészségügyi kockázatot jelent, mint az illegális cselekmények.^[3] Az egzotikus kisállat-kereskedelem a vadon élő állatok kereskedelmének hozzávetőleg 20%-át teszi ki, a világ legnagyobb importőre jelenleg az USA.

II. A VADON ÉLŐ ÁLLATOK KERESKEDELMÉNEK MODELLJE

A vadon élő állatok kereskedelmével foglalkozó szakirodalom nemzetközi vizsgálatban a jelenség 11 szereplőjét azonosítja, részletesen elemezve azokat a lépcsőket, amelyeken keresztül az „áru” a forrástól eljut az állattartóig. A forrást jellemzően az a helyi közösség jelenti, amelynek területén az érintett faj honos, és amelynek begyűjtése a helyiek megélhetését biztosítja.^[4] A hazai szakirodalomban Zsigmond Csaba az állatokra elkövetett illegális kereskedelmi cselekmények leírására szintén az ún. csatornamodellt alkalmazta, amelynek 5 állomását különböztette meg. Nézete szerint az első szinten az orvvadászok találhatók, a második szinten pedig azok a helyi kereskedők, akik közvetítőknak értékesítik az egyedeket. A közvetítők állnak kapcsolatban a csempészekkel, akik megszervezik a szállítást a célország irányába. Végül az ellátási lánc utolsó állomásán a célországokban lévő nemzetközi kereskedők, illetve közvetítők állnak.^[5]

Vitán felüli, hogy a fajok eltűnése aggodalomra ad okot, azonban a populációk diverzitásának megóvása inkább élőhelyük biztosítása által lehetséges, és ezen területek védelme az, amelyen a természetvédelem egy még szűkebb szegmense, az egyedvédelem alapul. Az érintett fajok védelmét az Unió területén elsősorban a Tanács vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló 338/97/EK rendelete, a hazai büntető anyagi jogban pedig a Btk. 242. §-ában szabályozott egyedvédelmi tényállás hivatott ellátni, amelynek gyakorlati megvalósulását vizsgáltam Csongrád-Csanád vármegyében, a 2009–2018. években. A határon átnyúló jogellenes cselekményekre koncentrálva – 73 büntetőügy eljárási ügyiratát áttekintve – az alábbi megállapítások tehetők.

[3] Bezerra-Santos – Mendoza – Thompson – Dantas-Torres – Otrano, 2021.

[4] Sinclair et al., 2021, 977-990.

[5] Zsigmond, 2022, 92-93.

III. A SZERB–MAGYAR HATÁRSZAKASZON ISMERTTÉ VÁLT JOGSÉRTÉSEK

A szegedi járás területéhez tartozó szerb–magyar határszakaszon 15 jogsértés jutott a hatóságok tudomására, amelyből 14 Röszkéhez, 1 pedig a tiszaszigeti határ-átkelő közelében lévő zöldhatárhoz kapcsolódott. Ezeket a cselekményeket – egy eset kivételével – mind élő egyedekre követték el. A cselekmény elkövetési tárgya 8 esetben teknős, 6 esetben madár, 1 esetben kecskerák volt. Az érintett teknős-fajok a 338/97/EK tanácsi rendelet, valamint a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V.9.) KöM rendelet (továbbiakban: KöM rendelet) hatálya alá tartoztak, míg a madarak és a kecskerák a KöM rendelet hatálya alá tartozó, védett egyedek voltak. Szakértő kirendelésére jellemzően a fajok azonosítása körében került sor, és tipikusan eseti szakértő vagy az Agrárminisztérium illetékes osztályának munkatársa került kirendelésre. Az elkövetők 11 esetben megrovásban részesültek, amely 8 esetben elkobzással párosult, egy esetben tárgyi eljárásra került sor, az eljárás megszüntetése mellett. Egy nyomozást a felfüggesztést követő elévülés miatt szüntettek meg, egy további esetben pedig a vádlottat a bíróság mentette fel, ugyanakkor ezen ügyekben sem a lefoglalás megszüntetésére, sem elkobzásra nem került sor. A vádlottat az ellene emelt vád alól a bíróság további egy esetben – elkobzás alkalmazása mellett – mentette fel.

Élő / élettelen	Rendszertani besorolás	Védettségi kategória	Elkövető áll. polg.	Célország
élő	teknős	CITES, EK	francia	Franciaország
		CITES, EK	francia	Franciaország
		CITES, EK	litván	Litvánia
		CITES, EK	szerb	Németország
		CITES, EK	német	Németország
		CITES, EK	német	Németország
		CITES, EK	afgán	nem ismert
		CITES, EK	nem ismert	nem ismert
	madár	védett	német	Németország
		védett	osztrák	Ausztria
		védett	török	Franciaország
		CITES	szerb	Németország
		nincs	szerb	nem ismert
kecskerák	védett	német	Németország	
élettelen	madár	védett, CITES	svájci	Svájc

1. táblázat: A szerb–magyar határszakaszhoz kapcsolódó cselekmények
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Egy német állampolgárságú elkövető a személygépkocsijának hátsó ülésen elhelyezett kalitkában 13 db élő tengelicet kívánt Németországba szállítani, ezért az ügyészség megróttta.^[6] Szintén megrovásban részesült az a szerb állampolgár, aki 1 db jákópapagájt kívánt Magyarország területére szállítani 2013-ban.^[7] Őt ügyben görög, illetve mór teknősök egyedeit kellett elkobozni, megrovás alkalmazása mellett. Az egyedszám ezekben az esetekben legfeljebb 7 db volt.^[8] Élettelen egyedre követte el a cselekményt az a svájci állampolgár, aki 2 db egerészölyv-preparátumot kívánt svájci otthonába szállítani. Az elkobzás jogalapja négy esetben az volt, hogy a dolog birtoklása jogszabályba ütközik, ugyanakkor két esetben – az ügyészi indítványnak megfelelően – arra az álláspontra helyezkedett a bíróság, hogy az érintett példányokra bűncselekményt követtek el. Ezen bírósági végzések – vád hiányában – bűnösnek mondják ki az egyéb érdekeltet, mert megállapítják, hogy “a terhelt megvalósította a természetkárosítás bűntettét”. Nézetem szerint ez a megfogalmazás pontatlan, az egyedek elkobzásának alapja itt is valóban az, hogy azok birtoklása jogszabályba ütközik. Meg kell említeni azt is, hogy két esetben maga az indítvány tartalmazza azt a megállapítást, hogy “A 865/2006/EK tanácsi rendelet 15. cikke alapján a CITES engedély utólagos kiállítására nincs lehetőség.” Álláspontom szerint az engedély utólagos kiadásának feltételei tekintetében az arra illetékes hatóságnak kellett volna – megkeresés keretében – állást foglalnia, nem pedig az eljáró büntetőbíróságnak.

Három ügyben megrovás alkalmazása mellett, elkobzás mellőzésével szüntette meg a nyomozást az ügyészség. Két ilyen esetben – amelyben egy osztrák és egy török állampolgár kívánt 4, valamint 6 db tengelicet Ausztriába, illetve Franciaországba szállítani – maga a megszüntető határozat említi, hogy a későbbiekben indítványozni fogja az ügyészség az egyedek elkobzását, azonban az ügyiratok között nem találtam a lefoglalt bűnjelekkel kapcsolatos érdemi rendelkezést, sem lefoglalást megszüntető határozat, sem elkobzásról rendelkező bírósági végzés formájában.^[9] Szintén megrovásban részesült az az afgán férfi, aki a hátizsákjában 1 db élő görög teknőst kívánt magával hozni Magyarország területére, majd a rendőri igazoltatás során az egyedet magáénak vallotta. A cselekmény tárgyi súlyára figyelemmel az ügyesség a nyomozást megszüntette, annak elkövetőjét megrovásban részesítette. Elkobzásra – a lefoglalás ellenére – nem került sor.^[10]

A nyomozás megszüntetése mellett, tárgyi eljárás keretében került sor elkobzásra abban a természetkárosítás és állatkínzás gyanúja miatt indult büntetőügyben, amelynek lényege szerint egy 53 éves szerb férfi 5 db ketrecet helyezett el a pótkerék tárolására kialakított padlólemez-üregben, abba kb. 100 db madarat helyezett el, majd így kívánt Magyarországra utazni. Az eljárásban szakér-

[6] 1.B.7480/2010. számú ügy.

[7] 1.B.9073/2013. számú ügy.

[8] 1.B.5972/2010., 1.B.7875/2010., 1.B.5219/2011., 1.B.4603/2015. és 1.B.4635/2017. számú ügyek.

[9] 4.1.B.8896/2013. és 3.B.5632/2014. számú ügyek.

[10] 1.B.16/2014. számú ügy.

tőként került kirendelésre az Agrárminisztérium illetékes osztálya, amelynek előadója megállapította, hogy az érintett fajok egyike sem felel meg a természetkárosítás büntetvények megvalósításához megkívánt törvényi feltételeknek. A szakértői vélemény érdekes abból a szempontból is, hogy ténykérdések megválaszolása helyett jogkérdésekkel foglalkozik, illetve egyértelműen amellett érvel, hogy miért kell elkobozni ezeket az egyedeket. A tárgyi eljárásban annak ellenére kobozta el a Szegedi Járásbíróság az egyedeket 2019. november 08. napján, hogy az eljárás az állatkínzás gyanúja körében is bűncselekmény hiányában lett megszüntetve. Jelen ügyben tehát nem történt bűncselekmény, az érintett fajok birtoklása nem ütközött jogszabályba, az egyedeket mégis a büntetőbíróság kobozta el, tárgyi eljárásban. Amennyiben az egyedek elkobzása közigazgatási eljárásban valósult volna meg – annak okán, hogy a madarak behozatala nem felelt meg a vonatkozó közigazgatási szabályoknak –, az eljárás lefolytatására illetékes közigazgatási szerv felettes szerve pontosan az az Agrárminisztérium lett volna, amelynek illetékes osztályvezető-helyettese adta a szakvéleményt a büntetőeljárásban.^[11]

Szintén természetkárosítás gyanújával rendeltek el nyomozást, mert 2014. szeptember 05. napján, a tiszaszigeti határátkelő közelében lévő zöldhatáron elhelyezett hőkamera azt észlelte, hogy három személy csomagokkal belép Magyarországra területére, majd négy személy visszatér Szerbiába. Az elkövetők az erdőben 5 db kender- és 4 db rafiazsákban összesen 1023 db görög teknőst kívántak Magyarországra csempészni. Az eset kriminológiai szempontból felveti a szervezetség meglétét, emellett az átcsempészni szándékozott egyed haszonszerzési célzatra utal. Az eljárás során az elkövetők kilétét nem lehetett megállapítani, ezért azt előbb felfüggesztették, majd elévülés okán 2020-ban megszüntették. Az ügyiratok között nem találtam olyan dokumentumot, amely elkobzásról rendelkezett volna.^[12]

Ehhez hasonlóan nem találtam elkobzással kapcsolatban keletkezett iratot abban a büntetőeljárásban sem, amelyben egy német állampolgárságú férfit tévedés miatt mentett fel a Szegedi Járásbíróság. A történeti tényállás szerint az elkövető Röszkénél jelentkezett belépésre, és személygépjárművének csomagtartójában – egy kartondobozban elhelyezett, fekete nejlonzsákban – 20 db élő kecskerákot kívánt Németországba szállítani abból a célból, hogy a Bulgáriában mindösszesen 10€-ért vásárolt egyedeket az udvarán lévő kerti tóban helyezze el. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a férfi tévedett cselekménye társadalomra veszélyességében, mert a kecskerák sem Bulgáriában, sem Németországban nem védett, így egyedeinek birtoklásához – a hazai jogszabályi környezettel ellentétben – engedély sem kell.^[13]

Szintén felmentette a bíróság azt a német állampolgárságú férfit, aki Görögországban nyaralt, majd a nyaralás során birtokába jutott 2 db görög teknőst

[11] 1.B.6136/2018. számú ügy.

[12] 1.B.6113/2014. számú ügy.

[13] 1.B.2681/2017. számú ügy.

kívánta – Magyarországon keresztül – Németországba szállítani. Az első fokon eljáró Szegedi Járásbíróság a férfit – társadalomra való veszélyességben való tévedés okán – felmentette a természetkárosítás vádja alól, és a lefoglalás megszüntetésével az egyedeket kiadni rendelte a terheltnek. A másodfokú bíróság az egyedeket elkobozta, egyebekben az első fokon eljáró Szegedi Járásbíróság döntését helybenhagyta.^[14]

IV. A ROMÁN–MAGYAR HATÁRSZAKASZON ISMERTTÉ VÁLT JOGSÉRTÉSEK

A Makói járás területén 23 ügy kapcsolódott a magyar–román határ szakaszhoz, amelyből 18 a nagylaki határátkelőhöz, míg 5 a kiszomborihoz kapcsolódott.

A nagylaki határátkelőn nyolc jogsértést élő egyedekre, tízet pedig élettelen példányokra követtek el.

Élő / élettelen	Rendszertani besorolás	Védettségi kategória	Elkövető áll. polg.	Célország
élő	kecskerák	védett	román	Belgium
			bolgár	Belgium
			bolgár	Belgium
	madarak	CITES	bolgár	Csehország
		védett	román	Spanyolország
		védett	olasz	Olaszország
		védett	román	Olaszország
		védett	román	Németország

[14] 1.B.4721/2017. számú ügy.

élettelen	madár	védett	olasz	Olaszország
		védett	olasz	Olaszország
		védett	olasz	Olaszország
		védett	olasz	Olaszország
		védett	olasz, román	Olaszország
		védett	román	Olaszország
		védett	román	Olaszország
		védett	román	Olaszország
	madár, béka	védett, fok. védett	olasz	Olaszország
	barnamedve	fok. védett, CITES	cseh	Csehország

2. táblázat: A nagylaki határátkelőhöz kapcsolódó cselekmények
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Az élő egyedekre elkövetett cselekmények elkövetési tárgya három esetben kecskerák, öt esetben pedig különféle madárfajok egyedei voltak, amelyek négy esetben védettek, egy esetben pedig a 338/97/EK Tanácsi rendelet hatálya alá tartozó jákó-, valamint szenegáli papagájok voltak. A kecskerákokat minden esetben Belgiumba kívánták szállítani az elkövetők, akik állampolgárságuk tekintetében bolgárok (2 eset), illetve románok (1 eset) voltak.

A 35 éves román férfi 72 db élő kecskerákot vásárolt Moldovában abból a célból, hogy azt később belgiumi otthonában elfogyassza. Figyelemmel arra, hogy a kecskerák Magyarországon védett – annak pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 50.000,- forint –, így az elkövetővel szemben a minősített eset kísérlete miatt emeltek vádat, majd a Makói Járásbíróság 1 év börtönfokozatú szabadságvesztésre ítélte, amelynek végrehajtását kétévi próbaidőre felfüggesztette. A bíróság az ügyben tárgyalást nem tartott, a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítását arra alapozta, hogy a vádlott beismerte tettét. Ezzel összefüggésben fontos megjegyezni, hogy az eljárás során az elkövető valóban elismerte, hogy nála rákok voltak, ugyanakkor vallomásaiban azt is elmondta, hogy nem tudott azok magyarországi védettségről, így cselekménye jogellenességéről. Minderre figyelemmel az elkövető tudattartalmát a tényszándék jellemezte, nem pedig annak tudata, hogy az általa tanúsított magatartás jogilag tilalmazott. Kriminológiai szempontból megjegyzendő, hogy a vádlott étkezési célból kívánta elpusztítani az egyedeket, ugyanakkor azok már a lefoglalást követően elpusztultak a nem megfelelő tárolási körülmények miatt, így a megfelelő tárgyi feltételek hiánya okán az elkövető szándékának lényegében megfelelő – és az egyedek szempontjából végzetes – következmények álltak be.^[15]

[15] B.992/2013. számú ügy.

A másik két, kecskerákokra elkövetett jogeset kereskedelmi célból történt, így azok volumene az egyedszámok tekintetében is nagyobb. A lefoglalás után az egyedek többsége rövidesen elpusztult. Amennyiben a bíróság az eljárásban megszüntette volna a lefoglalást és az egyedek kiadásáról rendelkezik, úgy a magyar államot esetlegesen kártérítési felelősség terhelte volna az elpusztult egyedek vonatkozásában.^[16]

Természetkárosítás és állatkínzás vádjával állt a bíróság előtt az a bolgár állampolgárságú férfi, aki 626 db énekesmadarat, továbbá 70 db jákó-, valamint 49 db szenegáli papagáj kívánt Csehországba szállítani. A vádirat szerint a jákópapagájok eszmei értéke darabonként 150.000,- forint, míg a szenegáli papagájok 30.000,- forint/egyed eszmei értéket képviselnek. Ezzel összefüggésben kiemelő, hogy a tanácsi rendelet mellékleteiben meghatározott fajoknak nincs pénzben kifejezett természetvédelmi értéke, arról legfeljebb csak akkor beszélhetnénk, amennyiben más hazai jogszabály védetté, fokozottan védetté, vagy az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős fajjává nyilvánítaná az adott taxont. Jelen esetben ilyenről nincs szó, az elkövetési tárgyak kizárólag a tanácsi rendelet „B” mellékletében szerepeltek az elkövetés idején. A vádiratban a piaci érték került rögzítésre, ami azonban nem azonos a hazai jogszabályok által oltalomban részesített fajok eszmei értékével. A szállított énekesmadarak – jogilag elismert oltalom híján – nem lehetnek elkövetési tárgyai a természetkárosításnak.^[17]

A tudati oldal bíróság általi megítélése ellentmondásos abban a büntetőügyben, amelyben a Makói Járásbíróság természetkárosítás büntetőjogi marasztalta el azt az olasz férfit, aki Nagylaknál 31 védett énekesmadarat kívánt Olaszországba szállítani, tenyésztési céllal. A bíróság érvelésének lényege az volt, hogy aki több mint 40 éve madártenyésztő, az nem hivatkozhat arra, hogy nem ismeri a magyar szabályokat. E körben irreleváns az is, hogy ezek a fajok mind Romániában, mind Olaszországban szabadon tarthatók, illetve vadászhatók. Az ítélet indokolása kifejti, hogy egyetlen európai uniós állampolgár sem hivatkozhat arra, hogy nem ismeri a madárvédelmi irányelvet, amelyben az érintett fajok is meghatározásra kerültek. Ez az érvelés azért aggályos, mert önmagában az a körülmény, hogy egy faj a madárvédelmi irányelvben szerepel, még nem keletkeztet büntetőjogi is értelmezhető jogi oltalmat, vagyis ebből a körülményből még nem következik az, hogy ezek az egyedek a természetkárosítás büntetőjogi elkövetési tárgyai lehetnek. A madárvédelmi irányelv tagállami hatáskörbe delegálja az első számú mellékletben meghatározott fajok vadászhatósága kérdésében való döntést, így ezen fajok védettségét, védett fajjává nyilvánítását nem EU-s norma, hanem nemzeti jogszabály, hazánk esetében a már többször hivatkozott KÖM rendelet keletkezteti. Mindezen túlmenően, az irányelv címzettje valamennyi esetben a tagállam, nem pedig annak polgára. A bíróság a vádlottat végül pénzbüntetésre ítélte, az általa szállított egyedeket elkobozta, valamint kötelezte a keletkezett bűnügyi költség egy részének megfizetésére.^[18]

[16] B.951/2014. számú ügy.

[17] B.678/2014. számú ügy.

[18] B.21/2014. számú ügy.

Szintén bűnösnek mondta ki a Makói Járásbíróság azt a román férfit, aki vállalkozóként csomagszállítással foglalkozik, és egy román ügyfele megbízásából 4 db lyukacsos papírdobozt kívánt Olaszországba szállítani, 10 €/doboz szállítási díjért cserébe. A vádlott következetesen tagadta azt, hogy tudott arról, hogy az általa szállított 84 db énekesmadár Magyarországon védett, és azok együttes eszmei értéke több mint 2.000.000,- forint. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a vádlottnak tudnia kellett arról, hogy a madarak védettek, mert csomagszállító, és az általa kért fuvardíjnál alacsonyabb áron bárhol, bármilyen egyéb madár beszerezhető lenne. A bíróság megállapította azt is, hogy a vádlottnak a CMR egyezmény rendelkezései szerint ellenőrzési kötelezettsége lett volna az általa szállított áru tekintetében. Az eljárási ügyiratokból egyértelműen kiderült, hogy a vádlott lyukacsos papírdobozokban, lezárva kapta meg a madarakat, a csomag feladója pedig akként nyilatkozott neki, hogy a madarakat aggálytalanul szállíthatja. Meglátásom szerint a sofőr az egyezmény szerinti ellenőrzési kötelezettségnek eleget tett azzal, hogy nyilatkoztatta a küldőt a csomag tartalmát illetően. A szállítmányozóktól e körben a fajok pontos ismeretét megkövetelni szintén életszerűtlen. Az az érvelés is életszerűtlen, miszerint a viteldíjnál alacsonyabb áron bárhol, bármilyen madár beszerezhető lett volna, hiszen a fuvardíja a konkrét esetben nem haladta meg a 0,5 eurót egyedenként.^[19]

Vadászati tevékenységhez a járás területén tíz eset kapcsolódott, hat esetben közvetlenül az állatot kilövő személy valósította meg a bűncselekményt, míg négy esetben ez a kapcsolat közvetett volt, tehát a vadász adott megbízást a terhelteknek az általa korábban kilőtt egyedek szállítására. Egy kivétellel valamennyi, ide sorolható cselekményt madarakra követtek el.

A bíróság 2009-2011. évek között öt olasz vadász büntetőjogi felelősségét alapította meg természetkárosítás bűntettében, akik a Romániában jogszerűen elejtett vadat kívánták Olaszországba szállítani.

Vannak azonban olyan esetek is, amikor a tudati oldal megítélése egyszerű. Így 2011-ben egy román férfi jogszerűen szállított hentesárut Olaszországba, azonban a szállítmány mögé elrejtett 28 dobozt, amelyben összesen 11.426 darab védett madár teteme volt, 114.540.000,- forint értékben. A sofőr beismerte, hogy tudott arról, hogy "a papírok nincsenek rendben".^[20]

Szintén ebben az évben egy főiskolát végzett román férfi kívánt az általa használt csomagtartójába elhelyezett két hűtőtáskában 385 db védett madártetemet Olaszországba szállítani. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a vádlottnak tudnia kellett arról, hogy a hűtőtáskában védett madárfajok tetemei találhatóak, melyek kizárólag hatósági engedéllyel szállíthatók. A vádlott arra hivatkozott, hogy tudomása szerint a dobozokban galambtetemek voltak, a bíróság álláspontja szerint ugyanakkor annak az elkövetőnek, aki hivatásszerűen foglalkozik szállítással, tudnia kellett volna, hogy a mintegy 40 €-s fuvardíj magas lenne galambtetemekért, mert a világon bárhol megtalálható galambtetemek ezen viteldíjnál

[19] B.997/2014. számú ügy.

[20] B.1249/2011. számú ügy.

lényegesen olcsóbb áron beszerezhető. Az indokolás szerint „köztudomásúként lehet elfogadni azt a tényt, hogy a kelet-európai térségben – így Romániában és Magyarországon is – védett madarakat gasztronómiai célból szállítanak Olaszországba, ahol ezen védett példányok elfogyasztása kulináris különlegességet jelent, így azokért jelentős összegeket is hajlandóak fizetni”.^[21]

Bűncselekmény hiányában szüntette meg a Makói Rendőrkapitányság azt az ügyet, amely egy cseh állampolgárságú férfival szemben azért indult, mert gépkocsijának rakterében, 4 db tasakban barnamedve-származékok (1 db koponya, 1 db bunda, 2-2 db végtag) voltak, ugyanakkor az ezek birtoklásához szükséges engedélyt nem tudta az ellenőrzés során felmutatni. A férfi utólag becsatolt az eljárás ügyirataihoz egy CITES engedélyt, amellyel az illetékes közigazgatási hatóság szerint igazolta az egyed jogszerű megszerzését. A rendőrkapitányság a megkeresésre kapott válasz alapján az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntette, döntése vonatkozásában azonban az alábbiakat szükséges kiemelni. A cselekményt a cseh vadász 2015. május 08. napján fejtette ki, ugyanakkor az általa becsatolt engedély később, 2015. május 27. napján kelt. Az engedélyben nem található arra vonatkozó adat, miszerint azt utólag, visszaható hatállyal állították volna ki (amire egyébként szűk körben lehetőség van). Az elkövető 1 db sárga CITES bizonylatot csatolt, azon mindösszesen 1 db egyedi azonosító – krotáliaszám – olvasható. A helyes jogértelmezés szerint ugyanakkor az illető 6 db származékot, tehát hat önálló egyedet kívánt Magyarországon keresztül Csehországba szállítani. Ezen körülményre figyelemmel mind a hat példány birtoklása engedélyköteles, illetve a hat példány mindegyike egyedi azonosítóval jelölendő. A nyomozás során elkerülte a nyomozó hatóság figyelmét az a tény is, hogy a barnamedve nem csupán a 338/97/EK Tanácsi rendeletben szerepel, hiszen az Magyarországon – az elkövetés idején, illetve jelenleg is – fokozottan védett.^[22]

A kiszombori határátkelőhelyhez öt eset kapcsolódott. A cselekményt négy esetben védett, egy alkalommal a tanácsi rendelet hatálya alá tartozó egyedekre valósították meg. Élő egyedekre három cselekményt követtek el, ezeket jellemzően Olaszországba, egy esetben Németországba kívánták szállítani. Az ide sorolt cselekmények elkövetői román (2 eset), illetve bolgár (1 eset) állampolgárok voltak. Az élettelen egyedekre elkövetett cselekményeket itt is – hasonlóan a Nagylaknál tapasztaltakhoz – olasz vendégvadászok követték el, akik az általuk ejtett vadat kívánták Magyarországon keresztül hazaszállítani.

[21] B.827/2011. számú ügy.

[22] B.353/2015. számú ügy.

Élő / élettelen	Rendszertani besorolás	Védettségi kategória	Elkövető áll. polg.	Célsország
élő	madár	védett	román	Olaszország
		védett	román	Németország
		CITES	bolgár	Olaszország
élettelen		védett	olasz, román	Olaszország
		védett	olasz	Olaszország

3. táblázat: A kiszombori határátkelőhöz kapcsolódó cselekmények
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Ezek közül kiemelendő az az eset, amelyben egy bolgár állampolgárságú, állatkereskedést üzemeltető férfi 7 db szállítóládában 114 darab jákópapagájt kívánt Olaszországba szállítani, kereskedelmi céllal. A közösségen belüli kereskedelemhez szükséges TRACES bizonyítványon 85 db egyed szerepelt, és több egyed nem rendelkezett megfelelő egyedi jelöléssel. A faj akkor még a tanácsi rendelet „B” mellékletébe tartozott, így birtoklása Magyarországon már akkor is – a származási, illetve célsország jogszabályi környezetétől eltérően – engedélyköteles volt. A vállalkozót a Makói Járásbíróság bűnösnek mondta ki és vele szemben pénzbüntetést szabott ki. A férfi eredménytelenül hivatkozott az eljárás során arra, hogy 2011 óta rendszeresen szállít Kiszomboron keresztül jákópapagájokat, és 2014. december 7. napját megelőzően több alkalommal is ellenőrizték a magyar határon, ahol eddig ezzel sosem volt probléma. Elmondta azt is, hogy ha tudta volna, hogy az egyedek birtoklásához Magyarországon CITES kell, akkor beszerezte volna a szükséges dokumentumokat. Külön kiemelte, hogy a szállítás során egyetlen egyed sem pusztult el, azok jóval később, a vadsparkban pusztultak el, általa ismeretlen okból. Mintegy 50 db adásvételi szerződést csatolt be annak alátámasztására, hogy az egyedek fogságban tenyésztett példányok voltak. A bíróság a cselekmény tudati oldalának megítélésekor itt is objektív tényből vonta le azt a – véleményem szerint vitatható – következtetést, hogy a vádlott hosszabb ideje foglalkozik élő állatok kereskedelmével, így tudnia kellett arról, hogy hazánk ezt a kérdést eltérően szabályozza, így a cselekmény elkövetésekor nem tévedhetett a cselekménye társadalomra veszélyességében. Az ítéletet a másodfokú bíróság helybenhagyta. A bíróság a 114 db lefoglalt egyeddel szemben – vélhetően az elhullások okán, azonban helytelenül – 101 db jákó elkobzásáról rendelkezett.^[23]

A Romániában vadászó olasz állampolgárok büntetőjogi felelősségét szintén ehhez hasonlóképpen ítélte meg a bíróság, amikor mindkét esetben azt állapította meg, hogy aki vadász, annak tisztában kell lennie a szállítási szabályokkal, így nem hivatkozhat jogban való tévedésre. A vádlottak tehát eredménytelenül hivatkoztak arra, hogy az állatok vadászata Romániában jogszerű volt, ott a szállításhoz szükséges ál-

[23] B.1093/2014. számú ügy.

latorvosi igazolást is kiállították részükre. Hiába hivatkoztak arra a körülményre is, hogy ezen fajok mind Romániában, mind Olaszországban legálisan vadászhatók. A bűnösség megállapítása ebben a két esetben is kizárólag tényből tényre való következtetésen alapult, amit semmilyen más, egyéb adat nem támasztott alá. A bíróság valamennyi vádlottat pénzbüntetésre ítélte, emellett rendelkezett az egyedek elkobzásáról és a bűnügyi költség egy részének megfizetésére történő kötelezésről.^[24]

Összességében az ügyiratok alapján az a tendencia volt megfigyelhető, hogy a vizsgált időszakban a Szegedi járás határforgalmához kötődő cselekményei jellemzően élő egyedekre valósultak meg, míg a Makói járás esetében számszerűen magasabb volt az élettelen egyedekre elkövetett cselekmények aránya. Ennek magyarázatát az adja, hogy a különböző határszakaszok eltérő kereskedelmi útvonalak mentén fekszenek. A Makói járás elsősorban a vadászathoz kapcsolódó cselekményekkel érintett, míg a Szegedi járásban a hobbiállattartásból eredő kriminalitás dominanciája figyelhető meg. Az is vitathatatlan tény, hogy a migrációs hullám következtében megépített határkerítés, valamint az átstrukturáló határvédelem következtében az ehhez hasonló cselekmények száma mára jelentősen visszaesett.

A zöld kriminológusok által leginkább célkeresztbe állított, vadvilágot érintő kereskedelmi folyamatok meglétét leginkább a szerb határszakaszon fellelt, zsákokba csomagolt teknősök esete veti fel, ugyanakkor arányait tekintve az ismertté vált ilyen jellegű folyamatok száma elenyésző.

V. A SPIX ARA PROJEKT ÉS ANNAK HAZAI VETÜLETEI

A spix arát mint fajt 1819-ben Johann Baptista von Spix írta le elsőként. A taxon Brazília északkeleti részéről származik, ahol a helyiek által Caatinga néven ismert terület galériás (pusztulófélben lévő) erdőit részesíti előnyben élőhelyként. A faj a szarvasmarha-tenyésztés és a gyarmatosítás következtében elvesztette természetes élőhelyét, ami ezzel párhuzamosan egyre nagyobb mértékű orvvadászattal párosult. A spix ara a Rio című film megjelenése óta világszerte ismert.^[25]

Az 1980-as és 90-es évekig a spix ara legfeljebb 80.000 dollárt ért a kereskedelemben, azonban később a vadon élő egyedek száma olyan mértékben csökkent, hogy Brazília nem rendelkezett egy tenyésztési program kidolgozásához szükséges egyedszámmal. 1990-ben végül a brazil kormány arra az álláspontra helyezkedett, hogy meg fog egyezni a fogságban tartott egyedek tulajdonosaival, és a tenyésztési program sikere érdekében amnesztiát hirdetett.

A fajt 2000 után nem sikerült újra felfedezni a vadonban, utolsó természetben élő példányát 2000. október 5-én látták utoljára, így kihaltnak nyilvánították.^[26] A meglévő populáció 100%-a fogságban élt, így csak az ex situ fajmegőrzés lehetősége volt adott.

[24] B.1102/2011. és B.1224/2011. számú ügyek.

[25] Pressebox.com: World sensation: The Spix's Macaw is back, 2020.

[26] Spixsmacaw.org: Association for the Conservation of Threatened Parrots, 2017.

Az ex situ megőrzést kezdetben leginkább a Katar területén lévő AWWP végezte, 55 egyed birtokában, emellett egy svájci tenyésztő is rendelkezett néhány egyeddel. Az első sikereket 2003-ban érték el, amikor a tojók először tojtak termékeny tojásokat, majd 2004-ben a Svájcban lévő tenyészpártól felneveltek 2 db utódot. A 2003–2011. évek között 28 egyeddel bővült a populáció a sikeres tenyészprogram következtében.^[27]

A svájci tenyésztő később felszámolta a tenyészetét, azt részben Németországba, Martin Guthnak, részben a katar királyi családból származó egyik sejknek értékesítette, aki az AWWP alapítója.^[28] Az AWWP alapítójának halála után az örökösök felszámolták a gyűjteményt és 120 egyedet értékesítettek a Martin Guth által alapított nonprofit szervezetnek, amely 4 egyedet átadott a belga Pairi Daiza magánállatkertnek.^[29]

2012-ben a fogságban tartott 87 egyedből 75 vett részt abban a nemzetközi tenyésztési programban, amelyet a brazil környezetvédelmi ügynökség kezdeményezett és irányít (ICMBio). A tenyésztői munka következtében az egyedszám 2018-ban 168-ra emelkedett. A meglévő egyedek többsége ma Németországban található, emellett néhány egyed él Belgiumban, Szingapúrban és Brazíliában.^[30]

A természetvédők fókuszában mára világszerte a spix ara áll, amelyet Németországban – mesterséges megtermékenyítéssel – sikeresen szaporítottak.

Az ACTP egy németországi székhelyű nonprofit szervezet, amelyet 2006-ban alapított Martin Guth azzal a céllal, hogy megőrizze a veszélyeztetett papagájfajokat és élőhelyüket. Az ACTP fajvédelmi tevékenysége két pilléren nyugszik: egyrészt hozzájárul a vadon élő populációk természetes élőhelyen történő megőrzéséhez (in situ), másrészt az élőhelyen kívül – jellemzően a németországi tenyésztelepen – kívánja szaporítani az érintett egyedeket. Az egyesület a tevékenysége során szorosan együttműködik a származási országok kormányaival.

2012-ben a brazil kormány, több partnerrel közösen, egy cselekvési tervet dolgozott ki a populáció növelése érdekében abból a célból, hogy a fajt a vadonba visszatelepítsék. Az ACTP 2013-ban először küldött fogságban tenyésztett egyedeket Brazíliába, amelynek tulajdonjogát is a brazil kormányra ruházta.^[31] Figyelemmel arra, hogy a brazil tenyésztők nem érték el sikereket, így 2018-ban a világ összes élő példányát összegyűjtötték, és az ACTP egyesület szakértőinek kezelésére bízták Berlinben, ahonnan 2020-ban ismételten 52 spix arát exportáltak természetvédelmi célokból Brazíliába.^[32]

2018-ban a brit Guardian az ACTP tevékenysége kapcsán arról adott hírt, hogy egy német faluban működő titkos szervezet a világ legritkább papagájgyűjteményét birtokolja. A féléves oknyomozói munka eredményeként arra hivat-

[27] Hammer – Watson, 2012, 81-95.

[28] Handelszeitung.ch: Bushido und der IV-Rentner – Pleiten und Papageien, 2013.

[29] Mongabay.com: Spix's macaw returns to Brazil, but is overshadowed by controversy, 2020.

[30] Marcuc – Purchase – De Boer – Bürkle – Scholtyssek, 2020, 253-270.

[31] Spixmacaw.org: Association for the Conservation of Threatened Parrots, 2017.

[32] Pressebox.com: World sensation: The Spix's Macaw is back, 2020.

koztak, hogy Ausztrália annak ellenére engedélyezte ritka fajok exportját, hogy félt attól, hogy az egyedeket később gyűjtőknek értékesítik, majd az ACTP által nemrég Ausztráliából importált kakaduk egy részét eladásra kínálták gazdag gyűjtőknek. Megtudták, hogy az egyesület elnökét korábban – egyéb bűncselekmények elkövetése miatt – két alkalommal is börtönbüntetésre ítélték Németországban, de a német természetvédelmi hatóságok nem tudnak Martin Guth bűnügyi adatairól, álláspontjuk szerint az egyesület tevékenysége jogszerű. Az ACTP létesítménye nem látogatható szabadon, holott az egyesület vadkerti működési engedéllyel rendelkezik. Ezen túlmenően, az ACTP egyik munkavállalóját korábban illegális kereskedelemben való részvétel miatt ítélték el. A szervezet a veszélyeztetett fajok megőrzése érdekében élő egyedek importjára kötött megállapodásokat Saint Lucia, Saint Vincent, Dominika, Brazília és Ausztrália kormányaival, azonban a birtokába jutott egyedek egy részével kereskedik.^[33]

2017-ben a CITES svájci titkárságára érkezett bejelentés, miszerint Guth Ausztráliában csapdázik, és papagájokat kíván elejteni. A bejelentésre figyelemmel, a német természetvédelmi hatóság 2017 októberében ellenőrizte az egyesület valamennyi létesítményét, azonban semmilyen illegális kereskedelemre utaló nyomot nem talált. Azt is megállapították, hogy az eladásra felkínált egyedeket legálisan importálták és tenyésztették, a madarak CITES bizonylatai nem tartalmaznak korlátozásokat a kereskedelmi tevékenység vonatkozásában.^[34]

Az ACTP tevékenységét máig számos vita övezi, és Martin Guthot azzal vádolják, hogy egy olyan magángyűjteményt vezet, amely a vadon élő állatok kereskedelmével és a szervezett bűnözéssel áll kapcsolatban. Az egyesület Brazíliában egy létesítményt hozott létre a faj védelme érdekében, amelynek 1,4 millió dolláros pénzügyi fedezetével kapcsolatban senki sem tett közzé adatokat. Többen azt gondolják, hogy az ACTP egy eszköz az európai szervezett bűnözés kezében, az egyesületet lényegében pénzmosásra használják.^[35]

Az 1994-ben Eugene Lapointe, volt CITES főtitkár által 1994-ben alapított Integrating Wildlife, Markets and Conversation (IWMC) egy független NGO, amelynek célja a vadon élő állatok kereskedelmének és a természetvédelmi prioritásoknak az integrálása. A szervezet a brit Guardian vádjaival kapcsolatban kiemelte, hogy az egyesület folyamatosan együttműködik tudományos intézményekkel, különböző ügynökségekkel, nemzetközi szervezetekkel és magántenyésztőkkel, továbbá aktívan részt vesz a CITES ügyeiben, különösen az egyezmény részes feleinek konferenciáján.^[36]

Az Európai Parlamentben Susanne Melior – a Guardian cikkére hivatkozva – kérdést intézett a Bizottsághoz, amelyben az ACTP tevékenységét sérelmez-

[33] Birdscaribbean.org: UK's Guardian Exposes Problematic History of the Organization Behind Controversial Export of Dominica's Parrots, 2019.

[34] Theguardian.com: 'A legitimate zoo?' How an obscure German group cornered global trade in endangered parrots, 2018.

[35] Handelszeitung.ch: Bushido und der IV-Rentner – Pleiten und Papageien, 2013.

[36] Iwmc.org: Association for the Conservation of Threatened Parrots.

te.^[37] A Bizottság megkereste a német kormányt, és végül arra az állaspontra helyezkedett, hogy a Németországban bejegyzett NGO tevékenysége legális.

Ezt az idilli képet azonban osztrák sajtóhírek árnyékolják, melyek szerint az osztrák rendőrség büntetőeljárást folytat, mert egy szervezett bűnözői csoport – Dél-Amerikából és Ázsiából – ritka egzotikus madarakat csempészett Ukrajnán keresztül európai gyűjtőkhöz.

2018 áprilisában egy ukrán–litván kettős állampolgár Ausztriába tartott azal a céllal, hogy ott egy svéd vevőnek, „Rudinak” átadjon 2 db pálmakakadut és 12 db paradicsommadarat. A gyanútlan férfi ekkor még nem tudta, hogy a Bécs-től 45 percnyi autóútra lévő parkolóban az osztrák belügyminisztérium speciális egysége várta. Az elkövető arra számított, hogy a madarakért cserébe 133.000 euró készpénzt fog kapni, azonban a fehér furgonból kirohanó kommandósok elfogták. A bűnügyi akció keretében lefoglalásra került az ukrán férfi laptopja és telefonja, valamint később maga is feltáró jellegű, ténybeli vallomást tett. Az eljárás során kiderült, hogy a bűnözői csoport tagjai az eredeti élőhelyükről befogott, vadonból származó egyedekkel kereskedtek, azokat kereskedelmi repülőgépeken juttatták Európába, és útközben több tisztviselőt és határőrt vesztegettek meg. A futár elmondta, hogy általában egy ilyen úton 50.000 eurót keresett, és a kijevi központú bűnszervezet legalább 5, hozzá hasonló futárt alkalmaz. Stanislav Huzhiavichus négy hónapot töltött egy osztrák börtönben, majd visszatért Ukrajnába, ahol kendőzetlen őszinteséggel beszélt múltjáról.

2015-ben állatorvosi diplomát szerzett Ukrajnában, majd két évvel később jelentkezett egy álláshirdetésre, amely egzotikus állatokkal kapcsolatos munkát kínált. Hamar világossá vált számára, hogy a Kijev külvárosában lévő – bevásárlóközpont alatti –, alagsorban tárolt, törött szárnyakkal és hiányzó tollakkal érkező egyedek orvvadászat áldozatai, azonban ez az üzlet sokkal jobban jövedelmezett eredeti foglalkozásánál.

A Kijevből történő szállítást úgy oldották meg, hogy a csempészek lefizettek több mozdonyvezetőt, akik erre figyelemmel a rekeszekbe zárt madarakat illegálisan behozták az EU területére. A cselekményben Magyarország is érintett, mert a futárok az árut Budapesten és ehhez hasonló nagyvárosok pályaudvarain vették fel, ahonnan aztán szétszórták ezeket Európa-szerte. A másik útvonal Ungváron keresztül Szlovákiába vezetett, ahol szintén korrumpálták a határátkelőhelyen dolgozó hivatalos személyeket.

A bűnözői csoport tevékenységét egy „Konstantin” nevű férfi irányította, aki Huzhiavichus elmondása szerint valójában Alex Adamec szlovák állampolgár, akit az eljárás során azonban nem sikerült beazonosítani.

A terhelt elmondta, hogy az első megbízását 2017 szeptemberében kapta, amikor Kassáról kellett 4 db paradicsommadarat az Egyesült Királyságba szállítania, Todd Dalton magánállatkertjébe (Rare Species Conservation Centre). A madarak vételára 16.000 euró volt.

[37] Európai Parlament: E-000264-19 számú írásbeli választ igénylő kérdés.

Egy másik alkalommal pálmakakadut vitt egy pozsonyi építésznek, valamint egyéb papagájfajokat egy holland nőnek. Később kevésbé védett fajokat vitt az olaszországi Reggio Emiliába, ahol a 80 éves múltra visszatekintő madárbörzén 150.000 eurót keresett.

Elmondása szerint a hálózat egyik legjobb vásárlója a németországi ACTP volt, akinek pálmakakadukat értékesítettek. Ügyvédjein keresztül az ACTP teljesen valótlannak nevezte ezt az állítást, és arra hivatkozott, hogy a német ügyészség vizsgálata nem talált bizonyítékot arra, hogy bűncselekményt követtek volna el.

A terhelt egyébként feltárta azt is, hogy a CITES-bizonylatokat több esetben meghamisítják, illetve egy speciális – erre a célra kialakított – eszközzel zárt gyűrűt tudnak felhelyezni a vadon fogott egyedek lábára, amely aztán bizonyítja azok „jogszerű” eredetét. Az sem ritka, hogy a dokumentumokat csalással vagy vesztegetéssel szerezték meg. A szállítás során volt olyan, hogy ugyanazt a – német hatóságok által egy nyugat-német vadasparknak kiadott, eredeti – dokumentumot használta 20 különböző esetben.^[38]

VI. ZÁRÓ GONDOLATOK

Jól látható, hogy az ismertté vált jogsértések csekély számban mutatnak szervezetszerepre utaló jeleket, ugyanakkor az is tény, hogy kutatásom során interjúkat készítettem hazai tenyésztőkkel, akik közül többen arról számoltak be, hogy 2017–2018 környékén Ukrajnából kínáltak eladásra különböző kakaduféléket a világhálón, köztük arakakadukat is egy magyar weboldalon. Mindez arra a következtetésre vezet, hogy az osztrákok által leleplezett bűnözői csoport tagjainak tevékenységét a magyar papagájtenyésztők már korábban is észlelték, így tisztában voltak az uniós kereskedelmi folyamatokkal. Az is vitathatatlan, hogy a ritka fajok szaporításához szükséges szakértelemmel a tenyésztők rendelkeznek, ami egy további fontos érv amellett, hogy a velük való együttműködést a jövőben fokozni kell. Tudásukat be kell vonni fajmegőrzési programokba, de széleskörű információs csatornáik miatt szerepet kaphatnak az illegális cselekmények felderítésében, visszaszorításában is. Ehhez azonban elengedhetetlen a tenyésztők és a közigazgatási hatóságok közötti gördülékeny, mindkét fél számára előnyös együttműködés és a kiszámítható, ellentmondásmentes jogalkalmazás. Mindehhez ugyanakkor szemléletváltásra van szükség, hiszen nem szükségszerű és nem is megalapozott az a megállapítás, hogy aki védett fajba tartozó egyedeket tart, az a természetet károsítja.

[38] Occr.org: 'Astronomical Money': How Smugglers Made Tens of Millions Moving Rare Birds Around the World, 2022.

IRODALOM

- Bezerra-Santos, Marcos Antonio – Mendoza-Roldan, Jairo Alfonso – Thompson, Andrew R. C. – Dantas-Torres, Filipe – Otrano, Domenico (2021): Legal versus Illegal Wildlife Trade: Zoonotic Disease Risks. In: *Trends in Parasitology*. Vol. 37, No. 5/2021. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pt.2021.02.003>.
- Hammer, Sven – Watson, Ryan (2012): The challenge of managing Spix Macaws (*Cyanopsitta spixii*) at Qatar – an eleven-year retrospection. Erfahrungsbericht über 11 Jahre Haltung und Zucht des Spix-Ara (*Cyanopsitta spixii*) in der Al Wabra Wildlife Preservation, Katar. In: *Der Zoologische Garten*. Vol. 81., No. 2-3/2012. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.zoolgart.2012.05.005>.
- Marcuk, Vladislav – Purchase, Cromwell – De Boer, Donovan – Bürkle, Marcus – Scholtyssek, Katrin (2020): Qualitative description of the submission and agonistic behavior of the Spix's Macaw (*Cyanopsitta spixii*, Wagler 1832), with special reference to the displacement displays. In: *Journal of Ethology*. Vol. 38, No. 271/2020. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10164-020-00650-6>.
- Naito, Rumi – Zhao, Jiaying – Naidoo, Robin – Chan, Kai Ming Adam (2023): Private and civic actions as distinct types of individual engagement for transforming the exotic pet trade. In: *People and Nature*. Vol. 5., No. 5/2023. DOI: <https://doi.org/10.1002/pan3.10517>.
- Sinclair, James S. – Stringham, Oliver C. – Udell, Bradley – Mandark, N. E. – Leung, Brian – Romagosa, Christina M. – Lockwood, Julie L.(2021): The International Vertebrate Pet Trade Network an Insights from US Imports of Exotic Pets. In: *BioScience*. Vol. 71, No. 9/2021. DOI: <https://doi.org/10.1093/biosci/biab056>.
- Sziebig Orsolya Johanna (2019): *A vadvilággal kapcsolatos büntetendő cselekmények nemzetközi jogi keretei*. Doktori értekezés, Szegedi Egyetem. DOI: <https://doi.org/10.14232/phd.10247>.
- Zsigmond Csaba (2022): *Védett állat- és növényfajok illegális kereskedelmével foglalkozó nemzetközi bünszervezetek*. Doktori értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest. DOI: <https://doi.org/10.17625/nke.2023.054>.

ONLINE HIVATKOZÁSOK

- Birdscaribbean: UK's Guardian Exposes Problematic History of the Organization Behind Controversial Export of Dominica's Parrots, 2019. (Elérhető: <https://www.birdscaribbean.org/2019/01/uks-guardian-exposes-problematic-history-of-the-organization-behind-controversial-export-of-dominicas-parrots/>. Letöltés ideje: 2024.12.24.).
- Európai Parlament: E-000264-19 számú írásbeli választ igénylő kérdés. (Elérhető: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2019-000264_EN.html. Letöltés ideje: 2022.05.14.).
- Handelszeitung: Bushido und der IV-Rentner – Pleiten und Papageien, 2013. (Elérhető: <https://www.handelszeitung.ch/unternehmen/bushido-und-der-iv-rentner-pleiten-und-papageien>. Letöltés ideje: 2023.11.22.).
- IWMC: Association for the Conservation of Threatened Parrots. (Elérhető: <https://www.iwmc.org/association-for-the-conservation-of-threatened-parrots/>. Letöltés ideje: 2023.11.10.).

- Mongabay: Spix's macaw returns to Brazil, but is overshadowed by controversy, 2020. (Elérhető: <https://news.mongabay.com/2020/03/spixs-macaw-returns-to-brazil-but-is-overshadowed-by-controversy/>, Letöltés ideje: 2024.10.30.).
- OCCRP: 'Astronomical Money': How Smugglers Made Tens of Millions Moving Rare Birds Around the World, 2022. (Elérhető: <https://www.occrp.org/en/investigation/astronomical-money-how-smugglers-made-tens-of-millions-moving-rare-birds-around-the-world>, Letöltés ideje: 2024.12.10.).
- Pressebox: World sensation: The Spix's Macaw is back, 2020. (Elérhető: <https://www.pressebox.com/pressrelease/actp-ev/World-sensation-The-Spixs-Macaw-is-back/boxid/995293>, Letöltés ideje: 2021.01.10.).
- Spixsmacaw: Association for the Conservation of Threatened Parrots, 2017. (Elérhető: <https://spixsmacaw.org/index.php/2017/03/02/actp/>, Letöltés ideje: 2023.11.10.).
- The Guardian: 'A legitimate zoo?' How an obscure German group cornered global trade in endangered parrots, 2018. (Elérhető: <https://www.theguardian.com/environment/2018/dec/11/legitimate-zoo-obscure-german-group-endangered-parrots-actp>, Letöltés ideje: 2022.05.14.).

JOGFORRÁSOK

- 1.B.16/2014. számú ügy.
- 1.B.2681/2017. számú ügy.
- 1.B.4603/2015. számú ügy.
- 1.B.4635/2017. számú ügy.
- 1.B.4721/2017. számú ügy.
- 1.B.5219/2011. számú ügy.
- 1.B.5972/2010. számú ügy.
- 1.B.6113/2014. számú ügy.
- 1.B.6136/2018. számú ügy.
- 1.B.7875/2010. számú ügy.
- 1.B.9073/2013. számú ügy.
- 3.B.5632/2014. számú ügy.
- 4.1.B.8896/2013. számú ügy.
- B.1093/2014. számú ügy.
- B.1102/2011. számú ügy.
- B.1224/2011. számú ügy.
- B.1249/2011. számú ügy.
- B.21/2014. számú ügy.
- B.353/2015. számú ügy.
- B.678/2014. számú ügy.
- B.827/2011. számú ügy.
- B.997/2014. számú ügy.